

BUDAPESTI KALAUZ

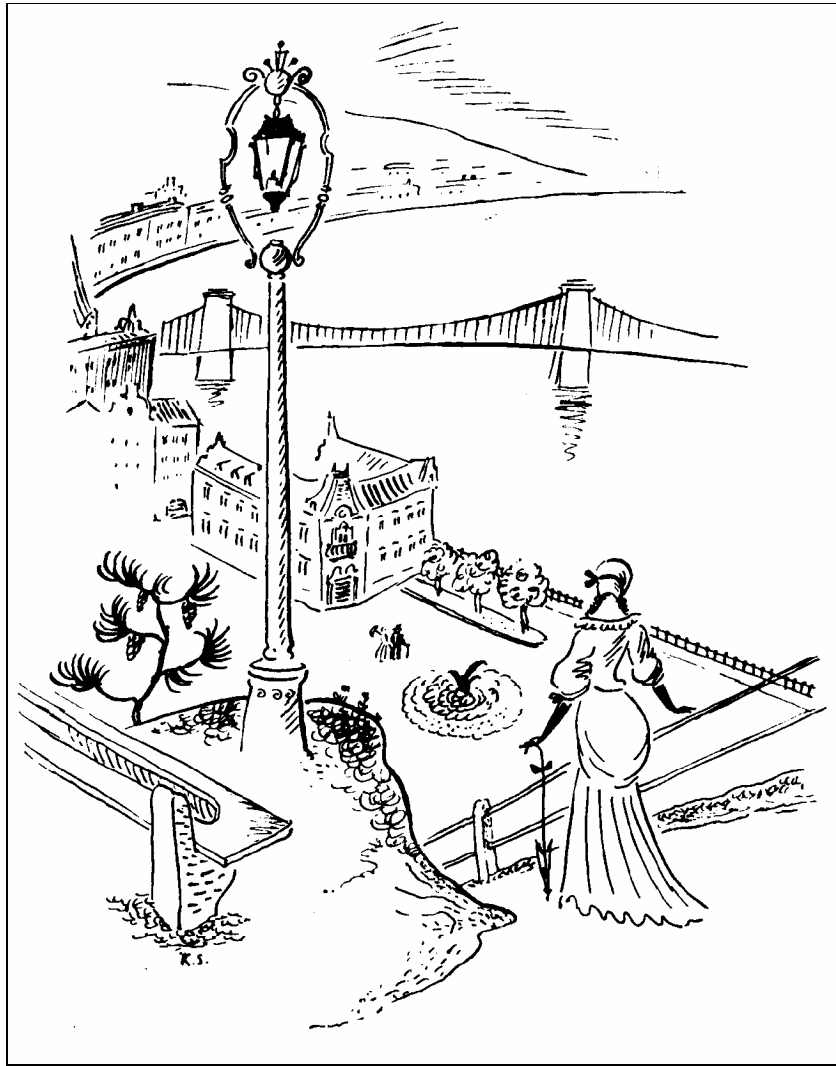
Marslakók számára

*

Írta Szerb Antal

Kolozsváry Sándor rajzaival

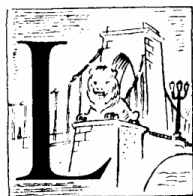
**Nyomtatta: Löbl Dávid és Fia
Budapest 1935.**

Marslakó egy szép nap szerencsésen megérkezett Pestre, szobát vett ki a Bristolban, lekefélté ruhájáról a csillagok porát és telefonált nekem, hogy megbeszélésünk értelmében mutassam meg neki a Várost.

Uram, igen tisztelt Idegen, mindenekelőtt arra kell nyomatékosan kérnem, ne hallgasson az ujságírókra és a jeles megfigyelő tehetségekre, akik azt fogják Önnek mondani, hogy a pesti ember ilyen meg olyan. A pesti ember, akiről ők beszélnek, éppolyan, mint minden más kereskedő, ha nincsen pénze. Mit érdekel az egy Marslakót? Általában az emberek, hát fontosak az emberek a városban? Párisban csak az emberek utálatosak és érdektelenek. Én a várossal akarom Önt megismertetni, azt hiszem, a házak az igazán lényegesek. De talán nem is a házak: az utcák egymásrahajló erotikája, melyben néha erő fejeződik ki és olykor grácia, a forgalmak hófoka talán, a közterek és a szobrok éghajlati viszonyai, az autóbusz-számokkal kapcsolatos irodalmi asszociációk vagy valami ilyesmi. Hisz Ön ért engem.

LÁNCHÍD. Talán először őt méltóztassuk. Budapest a nagy hidak városa. A Lánchidat a múlt század elején építették, sok évtizeden át, őszinte kollektív lelkesedéssel. Róla énekelte a költő, az egyébként ismeretlen Vidor Emil, az *Athenaeum* 1842-es évfolyamában:

*Hullám alá ott künn magot temettek,
Melyből - dacos habok piruljatok! -
Maholnap hajh a szellem fegyverének
Nagy győzedelmi íve kelni fog!
Nyakát a' vén folyam békén lehajtja,
Melly oly sokáig délceg 's büszke volt,
A honfiak nagyobbat ünnepelnek:
Az ész előtt egy nemzet meghajolt.*

A Lánchidat valószínűleg mind a négy évszakban építették, de azért mégis főképp téli híd. Téli és esti, fekete a jellegzetes színe, meg az a csokoládé-barna, ami a nagyvárosi aszfalt, ha vizes. És azért is téli híd, mert az elődje nem volt téli híd.

Azelőtt hajóhíd kötötte össze Pestet Budával, azon sétált Virág Benedek, a szent öreg, lelkes társaival. Télen a hajóhidat szétszedték. De akkoriban a Duna még gyakran befagyott és az emberek átkorcsolyáztak Budára. Ha nem fagyott be, csak zajlott, egészen Bécsig kellett felkerülni annak, aki, mondjuk, a Krisztina-téren akart vacsorázni. Valószínűleg.

A Lánchíd, amint látja, Uram, empire-stílusban épült, mint az egyik oldalon az Alagút bejárata és a másik oldalon a Főkapitányság. Általában Pestnek két történelmi rétege van: a barok, amely az alapvető katolikus és német polgárság lelke, és az empire, amely egy nagy magyar lendület emlékét őrzi, egy lendületét, amely azóta a semmibe enyészett. Itt, az Alagút és a Főkapitányság között, még megvan valami belőle. Ha a nádor lenézett palotájából, száz évvel ezelőtt, ezt a képet látta. És sóhajtva Széchenyire gondolt, akit ő csak Stefi gróf néven becézett. Azután visszatért íróasztalához, konok munkakedvvel, mint Habsburg ősei.

A Lánchíd éktelenül hosszú. Próbálja meg egyszer, Uram, és nem bánja meg. Sétáljon át egy hölgygel Budára és azután jöjjön vissza, lehetőleg ugyanazzal a hölgygel. Meglátja, szerelmet fog vallani, mert a híd olyan hosszú. Budapest az igaz és mélységes szerelmek városa. Higgye el, Uram, aki ismeri ezt a várost, csak könnyezve tud beszélni róla.

Ne nézzen jobbra és ne nézzen balra. Ön csak a Főkapitányságra nézzen, az szép és arányos és hallgatag. Ne nézze az Akadémiát, hogy olyan dühösen és makacsul méltóságteljes, mint tudományos életünk. Szólítsa kegyelmes úrnak, bár lehet, hogy csak méltóságos, de jobb, ha az ember óvatos. És ne nézze a Gresham-palotát. Szegény valamikor merész volt és fiatal. Így élünk mi is, pesti lelkek, mint a Főkapitányság, egyfelől a hivatalos, másfelől a kommerciális fesz és pöf cifrái közt. Azért nem nézünk se jobbra, se balra.

DUNAPARTOK. A Dunának két partja van, mint a folyóknak általában. Azt hiszem, az is normális, hogy a két part itt is két más világ. Mint Párisban. A pesti parton zenés kávéházak nyitnak és csuknak, a budai parton gesztenyefák.

A pesti partra nem ajánlatos napsütésben menni. Nem vagyok biztos az ízlésében, de azt hiszem, nem az Ön esete, ami ott olyankor látható. Ez a part téli estéken szép, amikor csak piarista tanárok járnak rajta, kettesével. Csak mennek, nagy reverendasuhogató titokzatos lépésekkel, a rendházból el, az Országház felé, és sétájuk célja mégis a vacsora, melyet visszaérkezve fognak elfogyasztani. Névnapokon a portás felgurít egy hordó sört a refektóriumba és szelíd szerzetesi

tréfák között megisszák, tudományos és pedagógiai kérdésekről társalogva. Sajnálom, hogy nem mutathatom meg Önnek a régi piarista épületet, a Grassalkovich-palotát, kecses erkélyével, és a hozzácsatolt jellegtelen, de régi épülettömböket. Nélkülük a város egy kicsit foghíjas most a Görög Templom és a belvárosi Plébánia-Templom között. Valamikor ez volt a leginkább XVIII. századi sarok. Az ember várta, hogy a rácsok a vontatóhajókkal egyszer mégis áttörik a villamos sáncait, és kikötnek, úgy, mint régen, mikor a Dunaparton még Ürményi, a hétszemélynök, áztatta a vízbe fájós lábait és diskurálgatott a bókoló Kazinczyval.

BELVÁROSI UTCARÉSZLET. De megmaradt a Galamb-utca és mellette a Krist-féle ház meg a Görög Udvar. A Krist-féle ház mélyen van, nálunk minél régibb egy ház, annál mélyebb a szintje. Úgy látszik, igaza volt Madáchnak: a por emelkedik, pár ezredév gúláidat ledönti, a korzón már csak a sakál üvölt, az autók ott fognak közlekedni, ahol most a harmadik emelet van.

A Galamb-utcát érthetetlen módon itt felejtették a város közepében, a két korzó közt, úgy, ahogy itt maradt Mária Terézia korából. Szobáiba kétszáz éve nem süt a nap, csak őszöreges tipegnek az utcán, nem is tudom, laknak-e a zsalugáterek mögött, vagy csak emlékeznek. A Görög Udvarban tudom, hogy laknak. Nagyszakállú pópa is van ott, sok gyermekkel, és görögök, azt mondják, igazi görögök, akik egyházközségi gyűléseken még most is Hellász nyelven rágalmazzák egymást.

ELLÉRTHEGY. Ajánlatos koratavasszal, vasárnap délután. A Gellérthegy tetején egy rom épült, a Citadella. Kicsi lőrészzerű nyílások láthatók a falon, időnként egy ló dugja ki rajtuk a fejét. A Citadella mögött van egy síkság. Ide szokott felzarándokolni a környékről a vasárnapi nép és katonaság. Ez a nép és katonaság hajszálnyira olyan, mint amilyent St. Cloudban lehet látni az évnek és a hétnek ugyanezen a szakán, és valószínűleg minden nagy és esetleg kisebb város szomszédságában. Mert a nép és katonaság mindenütt egyforma. Különbségek csak a legmagasabb szinteken észlelhetők. A baka mindenütt baka. De Hölderlin nem azonos Vörösmartyval.

De nem erről akarok beszélni. Inkább nézze, Uram, a helyzetet. A Gellérthegy tetején a nép és katonaság egy sajátos társasjátékot játszik, amelynek az eredete visszanyúlik a legködösebb folklorisztikus időkbe, amikor a Gellérthegyen még boszorkányok alkottak rézmetszetszerű csoportképeket. Senki sem tudja, ki hozta be ezt a játékot és ki szervezi azóta; minden tavaszi vasárnap csak itt van. Az

emberek körbe állnak párosával, úgy értem, egy férfi és egy nő. A kör belsejében pedig egyéb párok sétálnak fel és alá. Időnkint a kör közepéből egy pár odaáll egy párhoz, amely a kör szélén áll. A körbeli férfi megkérdi a szélről álló férfit: „Szereted a párod?”. Ha a férfi azt mondja, igen, továbbmennek. Ha azt mondja, nem, kicserélik a nőt. Így folytatják napestig. Mire sötét lesz, minden Tristan megtalálja Izoldáját, hogy finoman fejezzem ki magam. Hogy azután mi történik, még nem sikerült kiderítenem.

TABÁN. Nem tudom, illik-e az idegenforgalmi illemkódex értelmében megmutatni valamit, ami nincs. Mert Ön, teljes joggal, csak sáros réteket lát, amint únottan csapkodják a Gellérthegy lábát. A középén, mint árvízből szomorú maradvány, emelkedik a fehérsas-téri polgári iskola. Valamikor itt házak álltak, Uram, de milyen házak! és a házak közt utcák kanyarogtak, de milyen utcák! A házak földszintesek voltak, és a közepükön a szederfa mellett mosóteknő állt. Leve hivogatólag csorgott végig az utca közepén, mély csatornákat vájva a szabálytalan macskafejek közt.

Minden második ház nagyhírű régi vendéglő volt, sramlizenével. Itt állt, kérem, a Mélypince, a Poldi bácsié, ötszázéves pinceboltozatával, ahol egykor török urak örömtanyát tartottak fenn, közköltségen. Itt volt a fürjmadár a falon, Vahot Imre kezeírása mellett, és Krúdy Gyula mámoros, megszentelt emlékezete. A Tabánt bármikor meglátogathatta, télen, nyáron, nappal, éjszaka, mindig csodálatos volt, mindig egyetlen, az ember mindig most kezdődő szerelmek derengését görgette végig lejtős utcáin, olyan szerelmekét, amelyek reggel szoktak az ember eszébe jutni, az ágyban, amikor még sötét van és akkor nincs fürdő és borotva, ami lemosná az ember lelkéről azt az édes és álmosító gyantát, ami a szerelem. Itt valamikor utcák voltak, Uram, itt volt az ifjúság.

De nem specializálok magam ifjúságilag egy városrészhez, mert nincsen olyan része Budapestnek, ami a számomra ne volna az ifjúság. Ha egyszer örökre el kellene hagynom a Várost, aznap megöregednék, mint a heisterbachi szerzetes.

A BUDAI PARTON inkább késő tavaszi délutánokon ajánlatos sétálni, a gesztenyefákra való tekintettel. Ez a Dunapart kissé ijedten húzódik meg a két hegy alatt, tulajdonképpen alig van. Kutyákat szoktak erre sétáltatni, és egyszer láttam egy öreg házaspárt, az úron szürke zsakett volt és szürke keménykalap. Ha nagyokat szeret sétálni, inkább az alsó rakparton menjen végig a Ferenc József-hídtól a Margithídig. Ez a világrész nem nélkülöz bizonyos tengerészeti hangulatot és mindenféle itt rekedt életformákkal lehet találkozni. Ültem itt már például felfordított csolnakon, mint egy hajós, és néha kis lépcsőkön le lehet menni és üldögelni közvetlenül a víz fölött, mint Velencében és számolni a parti lámpák fénycsíkjaikat a Dunán. Uram, Ön nem is képzelem, mily gazdag ez a város lehetőségekben.

A DUNA, A KÖLTŐK ÉS A MULANDÓSÁG. Régi költőink kicsire nem néztek, a részletek iránt általában nem volt érzékük, az erdőtől nem látták meg a fákat. Pest s Budán általában nem énekeltek meg mást, mint a Gellérthegyet és a Rákost, az ősök dicső terét. Már a borongó Ányos Pál is így írt bizonyos Kreskay Imréhez, akiről egyebet nem tudok:

*Üljünk fel Gellértnek sziklás tetejére,
S külgyünk egy bús hangot Rákos mezejére.*

Mert akkoriban a költőknek ilyen jó hangjuk volt.

De legfőképpen, igen helyesen, a Dunában ismerték fel a pesti táj éltető közép-pontját. Gvadányi, történelmünk legrokonszenvesebb tábornoka is felujjongott, amikor meglátta:

*Duna! oh te drága Neptunus magzatja!
Szépséged Európa minden vizét hatja,
Örvényidben magát hány viza nyugtatja?
Arany fövényednek drága minden latja.*

A vizákat talán el is hagyhatta volna.

A Duna igen régi folyó és előreláthatólag még igen sokáig fog folyni, viszont a költők életét többé-kevésbé rövidre mérték parcai kezek, talán ezért jutott eszükbe a Dunáról a mulandóság. Így Virág Benedeknek is, az említett tabáni szent öregnek, aki többször megénekelte a Dunát, sőt egyszer ódai hevében azt is ráfogta, hogy visszafelé folyik, és egyszer csaknem nagy költő lett, amikor ránézett és így szólt:

*Én gyakran lemegyek, hogy lássam, mint viszi hátán
A Duna ezt a vén s már régen erőtelen évet,
Ah vigye s a tenger mély örvényébe temesse!*

A kép, melyet Virág Benedek itt érint, úgy látszik, sokáig lebegett megváltatlanul a Duna hajjai fölött, míg végre eljött Vörösmarty, a magyar szavak csodálatos felszabadítója, és néhány Gellérthegy-súlyú sorban megadta a Dunának és a pesti tájnak többé soha el nem rabolható halálos méltóságát:

*A kiseded patakok lassú csörgéssel erednek,
Harsog az országos Duna, tétova felszedi őket
S a folyamok vizeit s iszonyúra nevelkedik árja.
Száz ragyogó szemmel belenéz a mennyei térség,
Nem szűnik ő, lemegy a tengerhez veszni, veszendő
Hajjaival lemegy a nagy idő, hogy vissza ne térjen.*

VÁRKERT. Felmehetünk siklón is, bár fölösleges, minthogy mi gondolatban utazunk. A turultól nem kell megijedni, nem bántott még soha senkit. Komoly madár díszmagyarban, kissé előrehajlik, mint a tüzes parlamenti szónokok. Őrzi a Várkertet. Mikor kicsi voltam, vasárnap délelőtt be lehetett menni a Várkertbe. Ilyenkor mindig meg voltam rendülve, úgy éreztem, a király lát vendégül bennünket, gyermekeit. Azután, az ország két szörnyű, apokaliptikus hónapjában, kiírták a kapura: Minden a miénk. Vagyis hogy semmi senkié. Nagy harmincad volt a város, ebek számára. De ez ma már mindegy. Az egyetlen jó az volt, hogy be lehetett menni a Várkertbe, a nap bármely szakában. Be is mentünk, ott is voltunk egész nap. Itt nem volt szociális termelés, a fák termeltek, szigorúan individuális alapon, nádori emlékü jóillatokat.

Ide vártam a Próféta eljövételét. (Mondom, apokaliptikus idők voltak, és sokért nem adnám, hogy megéltem őket.) Úgy képzeltem, egyszercsak megindulunk lefelé, kéz a kézben, mint a gyermekek, lánc-lánc-eszterláncot énekelve, de ez a dal a megoldás dala lesz. Az erkélyeken állni fognak a nők és zokognak, frissen porolt szőnyegetek göngyölítve le, a Lánchíd oroszlánjai juhászokva jönnek elénk, a pesti Dunapart egy nagy zenekar, a Parlament és a hajók maguktól nőnek kicsi zászlókat, a körutak felől telt tőgyű tehéncsordák közelednek, szarvuk közt felírás: Békesség az embereknek.

VÁR, BÁSTYASÉTÁNY. Csodálatos, ez még megmaradt. Pedig ezt is lebonthatták volna, mint a Tabánt, mert ez is szép. Nagyon szép az egész Vár. A Bástyasétányon tábormokok sétálnak és valamikor az ő oldalukon elmélte ki az alapelveket széles kalapja alatt ifjúságunk nagy mestere, Pauler Ákos. Azóta már fiatal angyaloknak mondja: Veszem például ezt a csillagot. Amikor kedvenc szavát kimondja: „úgy-e”, rábólintanak a mennyei karok és rendek. Az alapelveket már elfelejtettük, a tábormokok megmaradtak, és a kilátás a budai hegyek zengő amphitheátruma felé.

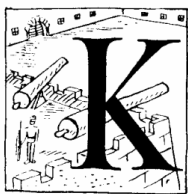
A szerelmek itt szoktak kezdődni, Uram, miért, miért nem, ki tudja. Talán a tábormokok ihletik a tudatalatti rétegeket, hogy a hazának katona kell. Az ember leül egy padra a hölgygel, majd megfagy, csak a szíve fűti. Néha egy ápolts kis-kutya felugrik kettejük közé a padra, érdeklődik, hogy meddig jutottak. Megnyugvással veszi tudomásul, hogy már elpattant az első csók, az a bizonyos nem is nagyon kellemes, mert az ember még egy kicsit fél a közvetlen következményektől (talán pofon), és a távoli következményektől (talán házasság), de mégis túl kell esni az első csókon, ha az ember el akar jutni a másodikig. Sok végzet indult itt útjára, Uram, és lent kézlegyintve kongott a Krisztina-templom bölcs harangja.

ALÁSZBÁSTYA. Giccs, de gyönyörű. Az erkélyen fogadhatja, Uram, a nép akklamációját. Széles lépcsőin nagy lassan lesétálhat a hölgyel, azt kell mondania, hogy a hölgy a királynő, uszályát harminc apród hozza rajvonalban. Ajánlom, hogy részesítse előnyben az olyan hölgyeket, akik szeretik az ilyesmit. De tartózkodjék a Jezsuita-lépcsőtől. Egyszer egy ösöm, ékszerész, elindult fel a Várba, hogy gyémántokat adjon el egy grófnak, és azóta sem jött haza. Meg vagyok győződve, hogy a Jezsuita-lépcsőn ölték meg.

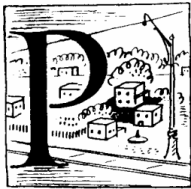
VÁR, TÁRNOK-UTCA. Szélesen és nyugodtan ül itt, csak egy emelettel, de vagy hat házhelyen, az Esterházy-palota. Belseje: diákkori emlék. Mérhetetlen számú terem. A bútorokon huzatok, de ha valamelyiken nincs huzat, sírnivalóan egyszerű és szép empire-darab. A kis herceg saját szobája kisebb, mint az enyém. Fényképek a kismartoni kastélyról, kedvenc horgászó-eszközök, az egész palota szőke, bölcs és melankólikus. A múlt századi Esterházyak kiduhajkodtak minden duhajságot, agyonlőttek minden értékes versenylovat, mithosszá lettek távol angol tudatokban. Az utód már csak csendes fejcsóválással csodálkozik ősein. Körül a várbeli utcákat is örökös szőke előkelő bánatba burkolja a lemenő nap. Uram, ne csapkodjon úgy a turistacipővel, legyen szíves. Az ablakok mögött öreg komornyikok emlékeznek Ferenc József vadászataira.

MÁTYÁS-TEMLOM. Valamikor nagy hegyes tornya volt. De így sokkal szebb, csonkán és építőállványokkal, sokkal stílusosabb. Ha megnéz, Uram, egy középkori városképet, a katedrális tornya mindig éppen épül. A kész torony modern és parvenű dolog.

APISZTRÁN-TÉR, HELYŐRSÉGI TEMPLOM. Az éktelenül nagy épületen semmi dísz, semmi mosoly, semmi lágyabb gesztus, itt áll, mint a századok. A Westminster Abbey nagyobb, de mellette nem lesz ilyen kicsi az ember. Az ember behúzza a nyakát az üres és kietlen téren, mintha egy puritán Isten átka permeteznék le a toronyból. Körötte hallgató szörnyű kaszárnnyák, „ó mennyi vérrel emlékezők”. A várbástya rondelláján dögölt ágyúk, csatakígyók, csatabékák, merednek békés hegyek felé. Vessen keresztet és meneküljön.

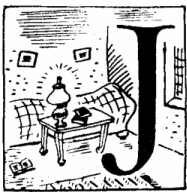
VÉRMEZŐ. A város gyönyörű fényűzése, egy ekkora tér kihasználatlanul a város közepén, mögötte finom és gúnyos bánatával a Karátsonyi-palota. Ilyen nagyúri gesztust csak Londonban látni. De azért már ő sem a régi. Ifjúkoromban a sarkán egy tábla állt a következő felírással: „A rézsüke bántalmazása szigorúan tilos”. Hová lett ifjúságom kedves rézsükéje?

ASARÉT. Pasáról szó sincs. Valami nagyon modern érzésű óriás kicsi skatulyákat rakott ki a villamos mentén, azután összeszedett egy pár jómódú lilliputit és azt mondta: Itt lakjatok. És laknak. Kicsi autóikon be-beszaladnak kicsi bankjukba; akik egy skatulyában laknak, meglátogatják egymást, tavasszal egymás kicsi kertjeit dícsérgetik. Olyanok, mint az emberek.

ÓBUDA. Valamikor itt lakott Izrael tizenkét törzse, a csontos Zabulonfiak és Naftali vérszegény, elefántcsontszínű ivadékai és a többiek. Itt előszobáztak, mert a németek nem engedték be őket Pestre s Budára. Azóta már beköltöztek Pestre, az Orczy-házba és máshová, sőt a legutóbbi években, vándor hajlamaikat követve, Pestről Budára költöztek. Óbudán már csak az emléküket őrzi a lejtős, elvadult, gyönyörű pálvölgyi temető. Óbudán nem maradt zsidó, Óbudán csak Halász Gábor lakik, a remetelelkű esszé-író.

BATTHYÁNYI-TÉR, SZENT ANNA TEMPLOMA. A választottak édes titka. Elmegyünk mellette és cinkosan összemosolygunk: mi tudjuk, hogy ez a legszebb épület a Városban. Tornyán a Habsburg retek, amely Spanyolországban, Burgundiában, Ausztriában és itt egyazon formanyelven dícséri az Urat, áhítatos királyok Istenét. Pár év múlva már mindenki fogja tudni a titkot és mi kénytelenek leszünk valami más épületet tisztelni. Talán a pasaréti templomot, amely addigra már régimódibb lesz, mint a Szent Anna temploma.

ÓZSEFVÁROS. Az egész városrész albérletbe kiadó. Az albérlők a jövő Magyarországa. Orvostanhallgatók a klinikákról, finomelméjű bölcsészek, a Városi Könyvtár tisztviselői. Esténként borral locsolgatják meggyulladni készülő agyukat, az Adria Hajóban, ahol nagyobb és spontánabb a lárma, sűrűbb

a füst és kedvesebb a készpénzért kapható szerelem, mint a Montparnasse-on. Az albérlők idővel mind ismert emberek lesznek. De kicsodák a főbérlők, senki sem tudja megállapítani. Hol volt az a sok férfi, aki után ez a rengeteg özvegy és árva maradt? A főbérlő kijön az Ön csöngetésére, a fején valami olyan háló van, mint apám korában a bajuszkötő, és szidja a jelenlegi albérlőt, aki még mindig nem kelt fel. A főbérlő minden testrésze idővel füllé alakult, magánélete nincs, teljesen felolvad albérlője megfigyelésében, aminthogy őseiről is mind lemondott, kiakasztotta őket a főbérlő szobájába, a papírvirágok fölé és a kitömött kőszáli tyúk alá.

És Ön mégis valami misztériumot fog sejteni, amint karácsony előtt magányosan baktat a józsefvárosi utcák homályán, nem tud szabadulni attól a gondolattól, hogy a főbérlő, befőttes üvegei közt, valami receptet őriz, az életnek valami abszolút rendjét, amely csak a Józsefvárosokban nyílhat virággá, szőke lányok formájában, itt és az egész világon.

A VÁSÁRCSARNOK MÖGÖTT. Méltóztassék nem terjeszteni. Erről a quartierről senki sem tud, csak én. Alkonyatkor hirtelen Párizzsá alakul. Kicsi, de piszkos kávéházak, boltok, melyekből izgalmas gyümölcs-, főzelék- és hússzag árad, különös, figurának megjátszott emberek; mögöttük egy elhanyagolt folyópart, mint a Szajna és rájukvilágít a Citadella, mint az Eiffel-torony. Ön éjszaka átmegy a téren a Vásárcsarnok mögött, és egyszerre jobbra és balra felébrednek a tyúkok, száz tyúk, ezer tyúk, és lármázni kezdenek. „Itt nem szabad állomásozni, kérem”, mondja egy késői rendőr egy magányos teherautónak. „Leállt a motor”, feleli büntudatosan egy apacs. „Nyavalyát, kérem”, mondja a rendőr. És órák hosszat veszekednek az éjszakában, mint a párisiak.

Itt lakik az elmúlt, az elveszített szerelem. A Lónyai-utca meredek kanyonjában, a Köztelek-utca tengerfenéki magányában ütheti bottal a nyomát. A Kálvin-tér mintha azért nőtt volna olyan nagyra, hogy órákon át várhasson, mint régen, valakire, aki már nem jön erre soha.

ÚJ-LIPÓTVÁROS. Mikor fiatal voltam, ez a városrész kerítésekből állt. A kerítések alól kutyák ugrottak ki féltettel, ugatásuktól az ember megcsúszott az út jegén, felkelt és szégyelte magát. De azért szép volt és messzire ki lehetett sétálni, Újpest felé, amelyet csak a mesékből és félelmekből ismertem. Ma itt vannak a leglaposabb modern paloták. A palotákban fiatal pszichoanalitikusok teregetik ki egymás lelkét a díványokon, a bridzs délceg amazonjai ábrándoznak hófehér fürdőszobák mélyén, rendkívül intelligens magántisztviselők Moszkvát fogják a rádión. Téli vasárnap az egész városrész hosszú fadarabokkal zarándokol a Svábhegy felé, otthon csak az előzvegyült borbély marad. Minden modern és egyszerű és tárgyilagos és egyforma itt. Két szoba hall az egész városnegyed, dacosan, fiatalosan és lendülettel leplezik lakói halavány életük egyetlen őszinte valóságát: hogy nincsen pénzük, senkinek.

ARGITSZIGET. A keskeny parkban, hol jobbra is, balra is láthatja felcsillanni olykor a Dunát, a mulandóság folyamát, a szinte már túlságosan szép virágágyak között, az alsó és a felső vendéglők között, itt szoktunk gyermekek lenni és itt szoktunk megöregedni. Itt öregedett meg a pestiek legnagyobb költője, Arany János is. Ő ugyan nem szerette Pestet, visszavágyódott a falujába, mint egy nagy indián törzsfőnök, és keserű volt:

*Szülőföldem, Szalonta,
Nem szült engem szalonba':
Azért vágyom naponta
Kunyhóba és vadonba.*

De a pestiek annál jobban szerették és szeretik ma is. Benne megtisztulva látják a saját életformájukat. Arany János is józan volt és dolgos, ő is szerette a pénzt és hogyha békében hagyják, mint a pestiek. Uram, ne higgyen az ujságíróknak. A pesti ember becsületos és megbízható, és Arany János a költője, a legelkiismertesebb magyar költő.

Ezek az ő tölgyei. Itt üldögélt, kapcsos könyvével a kezében, és írta belé az Őszikéket. Ez a két kosfejű valami itt a tölgyektől jobbra és balra, műemléktől szokatlan lényegszerűséggel fejezi ki Arany hőskölteményeinek ősi, belső erdőzúgását. Azt hiszem, a nagyszentmiklósi hunn lelet darabjain találták ezeket a kosfejű motívumokat. Ez nem utólagos mithológia, Uram, ez igazi, mint a bölény az Állatkertben.

Még ezt hallgassa meg kérem, ezt a pár sort, hogyan írt Arany János a szigetről és önmagáról és a mulandóságról, amely itt kétoldalt folyik:

*A négy fűz elárvult sarjai tán élnek
Ma is, oltalmában fej'delmi személynek,
Ki, hogy e szép sziget rászálla idővel,
Beszövé nagy multját virányos jövővel.
S hagyta, hogy a környék agg fülemiléje
Éneke utolját ott elzengicsélje,
Azután hallgatva ott várja halálát,
De kövessük Toldit és a rege szálát.*

Agg fülemile!

ÚJPEST. Romantika szempontjából a várrom után mindjárt a kazánház következik. Ó a nagy gépek, ezek a tanulékony szörnyetegek! Hogyan kapcsolódnak ezer fényes karjukkal, csápjukkal, hogy ordítanak, hogy toporzékolnak, hogy dorombolnak elégedetten olykor, hogy okádják magukból a füstöt, az árut, az olajat. Hol kezdődik az élet, Uram? Nem százszor elevenebb egy nagy gép, mint egy idősebb asszony? A szakmunkások szeme komoly, parancsoló. Ők idomítják ezeket a szörnyeket - ha nem vigyáznának, a gépek kirohannának a körutakra és felfalnák csenevész gazdáikat.

Tizenkettőkor megszólalnak a szirénák. A gyár előtti tér tarka és vidám, kissé falusias is. Tenzcipős munkáslányok összefogózkodva sétálnak el a munkások előtt, akik felvillannak szalonnájukból. Mennyi szép van a munkáslányok közt, és milyen titokzatosak! Az egyszerűség rettentő titkát őrzik, lelkük az atom, amelyet nem tudok szellemes szavakkal szétbombázni. Félek tőlük és vágyódó éjszakákon nagy, nem-szép kezükre gondolok. A túlsó part... Buda a túlsó part, de az igazi túlsóság mégis Újpest.

*

És most Isten vele, kedves kartárs. Látom, már az óráját nézi, haza kell mennie. Tiszta téli éjszaka van, Budapest felett fehéren izzanak közös ismerőseink, a csillagok. Ne felejtse el, hogy a Lant mellett egy kicsit balra kell térni, és adja át üdvözlőmet a Kis Medvének. Remélem, jó utazása lesz a világyűrön keresztül. Isten Magával.

